

ACTUALITEITEN TELECOMRECHT

marktafbakening, aanmerkelijke marktmacht en ex ante-verplichtingen

Gerrit-Jan Zwenne & Jaap Tempelman
28 april 2011

agenda

A. inleiding

- asymmetrische regelgeving

B. marktafbakening

- relevante productmarkten

C. marktmacht

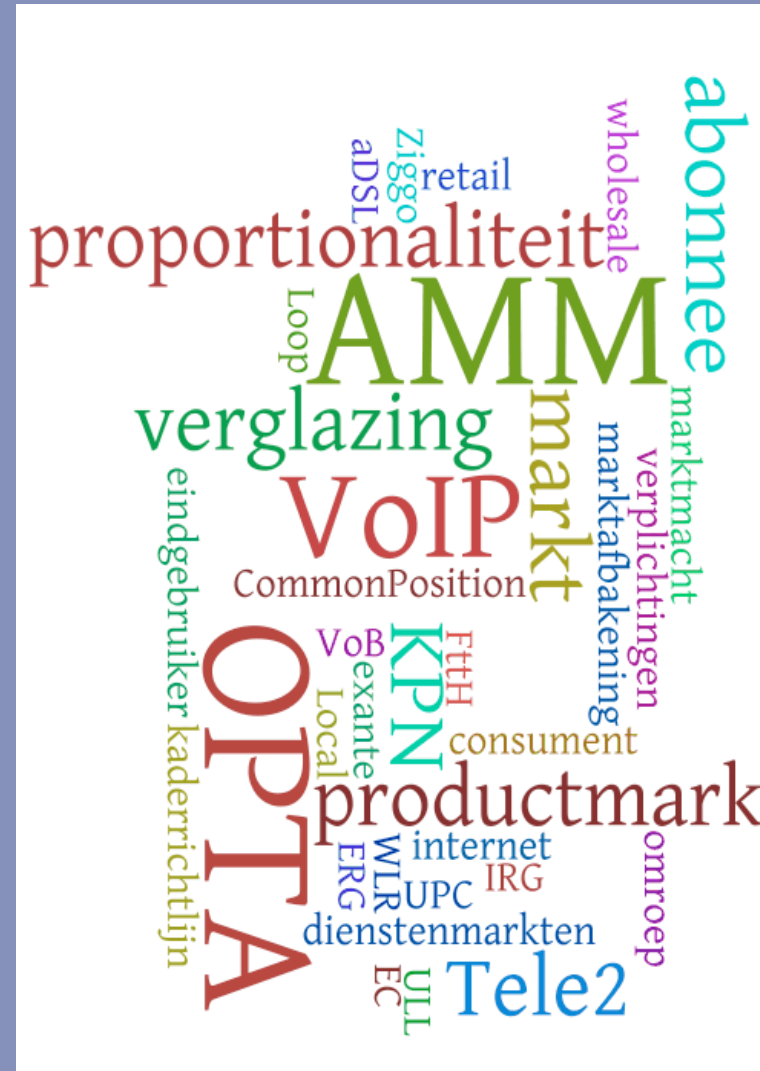
- marktaandelen en andere omstandigheden

D. verplichtingen

- ERG Common Position
- proportionaliteit
- wholesale en retail

E. afronding

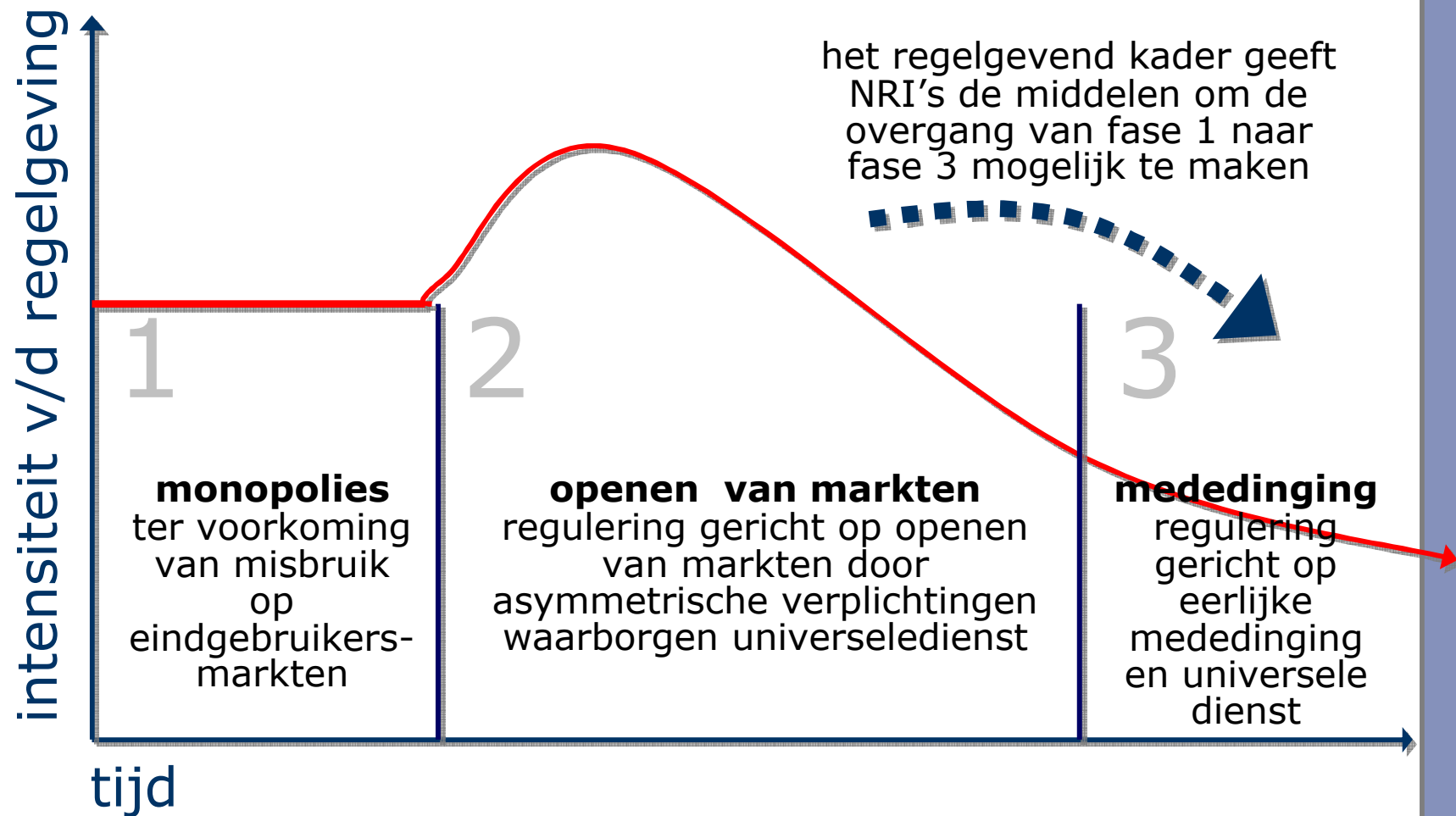
- resultaten
- lessons learned
- do's and don'ts

A. inleidende opmerkingen

de rol van de regelgeving

asymmetrie

- aan sommige marktpartijen worden extra verplichtingen opgelegd
  - zeg: Koninklijke KPN N.V.
- omdat deze marktpartijen te weinig last hebben van concurrentiedruk
  - bijv. door 'bijzondere positie' in het verleden
- waardoor nieuwkomers te weinig concurrentie-mogelijkheden hebben

"De noodzaak voor [asymmetrische] regels vloeit [...] voort uit het feit dat de marktverhoudingen in segmenten van de markt dermate imperfect zijn, vanwege het in het verleden slechts beperkt door de overheid toestaan van concurrentie, dat het bereiken van een voldoende graad van mededinging te lang op zich zou laten wachten als uitsluitend het algemene mededingingsrecht zou worden toegepast"

drie stappen

1

afbakening relevante
markten

Art. 6a.1 lid 1 en 2 jo. Aanbeveling

2

aanwijzing AMM
ondernemingen

Art. 6a.2 lid 1

3

vaststellen passende
verplichtingen

Art. 6a.2 lid 1 onder a

structurele marktmonitoring

- actieve volgen van relevante markten
- voortdurende bevraging marktinfo - o.g.v. art. 18.7 Tw

		Postbus 91420 2509 LK Den Haag Telefoon: (070) 315 35 00 Fax: (070) 315 35 01 E-mail: mail@opta.nl www.opta.nl	
		Bezoekadres Zarichthuis Muzenstraat 4* 2511 WB Den Haag	
Contactpersoon	Ons kenmerk	Uw kenmerk	Doorkiesnummer
Ir. J. Senior	OPTA/BO/2007/201519		(030) 315 35 33
Datum	Onderwerp	Bijlage(n)	
31 JULI 2007	Structurele monitoring markten - datacollectie Q2 2007		

Geachte mevrouw, mijnheer,

In het kader van OPTA's "Structurele Monitoring markten" ontvangt u deze brief en zoals gebruikelijk als bijlage de spreadsheet met vragen over uw abonnee- en verkoopdata.¹ Bijgevoegde vragenlijst betreft het tweede kwartaal van 2007 en enkele halfjaarcijfers. Deze vragenlijst en het verzoek deze in te vullen ontvangt u steeds één maand na het einde van het betreffende kwartaal.² Tevens ontvangt u als bijlage bij deze brief een toelichting op wijzigingen in het blad mobiel in de vragenlijst en zoals gebruikelijk de instructie "versleutelen van bestanden".

Informatievordering

Het college vordert op basis van artikel 18.7 van de Telecommunicatiewet, alsmede artikel 5.20 van de Algemene wet bestuursrecht, de informatie die in de als bijlage gevoegde vragenlijst wordt gevraagd. Het college verzoekt u de ingevulde spreadsheet binnen een termijn van één maand te retourneren, dus uiterlijk **1 september 2007**. In het introblad van de spreadsheet dient u uw omzet (in 2006) per categorie aan te geven. Aan de hand van uw omzet per categorie wordt automatisch aangegeven welk van de verschillende bladen van de spreadsheet door uw bedrijf dienen te worden ingevuld om aan dit informatieverzoek te voldoen. In de spreadsheet wordt steeds rechts van het invulveld een toelichting gegeven op de vraag en gehanteerde begrippen (zoals overlegt tijdens de definitieessies per cluster in mei 2007).

Toelichting informatievordering

Bij eerdere datacollectieronden in het kader van de "Structurele Monitoring markten" heeft het college steeds gewezen op zijn bevoegdheid om de informatie te vorderen, doch heeft hij uw reactie niet

rechtsbescherming

- consultaties
  - uitgebreide openbare voorbereidingsprocedure
- één besluit voor alle beslissingen
  - markt-afbakening, AMM-aanwijzing en ex ante-verplichtingen
- direct beroep bij CBb
  - géén bezwaarprocedure
- na drie jaar heroverweging
  - maar zonodig eerder op verzoek

Art. 6b.1 Tw

Art. 17.1 Tw

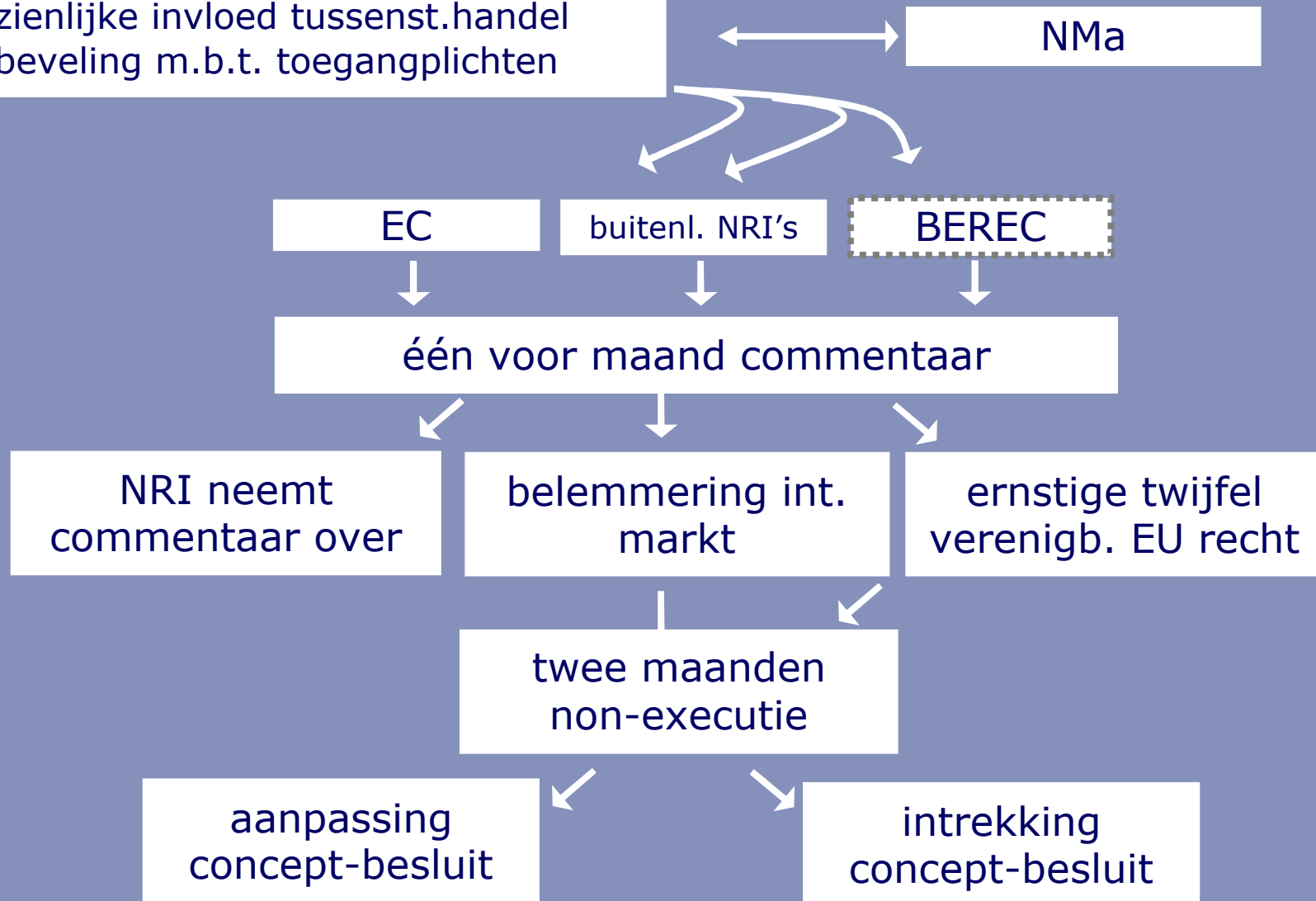
Art. 6a.4 Tw

Notificatie OPTA concept-besluit

- afwijkende marktdefinities en AMM verplichtingen
- aanzienlijke invloed tussenst.handel
- aanbeveling m.b.t. toegangplichten

B. marktafbakening

relevante markt

producten of diensten

- die o.g.v. hun kenmerken, prijzen of gebruik waarvoor ze zijn bestemd
- door consumenten (eindgebruikers) worden aangemerkt als
- inwisselbaar of substitueerbaar

Aanbeveling 2007

openbare telefonie (retail)

- toegang (aansluitingen)
- zakelijk en niet zakelijk

openbare telefonie (wholesale)

- gespreksopbouw
- gespreksafgifte
- gespreksdoorgifte

ontbundelde toegang, wholesalebreedbandtoegang

huurlijnen (wholesale)

- afgevend segmenten

mobiel

- afgifte gesprekken

geografische markt

- gebied waar de betrokken ondernemingen een rol spelen in de vraag naar en aanbod van diensten, én
- waarbinnen de voorwaarden voldoende homogeen zijn, én...
- dat van aangrenzende gebieden wordt onderscheiden door duidelijk afwijkende concurrentievoorwaarden

hypothetische monopolist

- veronderstel
  - kleine maar significante duurzame prijsverhoging
    - zeg: 10-15%
    - prijzen van andere producten blijven onveranderd
  - op de kleinst denkbare relevante product/dienst resp. geografische markt
- mogelijke gevolgen
  - géén veranderingen in afname of aanbod (d.w.z. géén substitutie) conclusie: **wél aparte markt**
  - verandering in afname of aanbod (d.w.z. wél substitutie) conclusie: **géén aparte markt**

Small but Significant Non-transitory Increase in Price ("SSNIP") -test

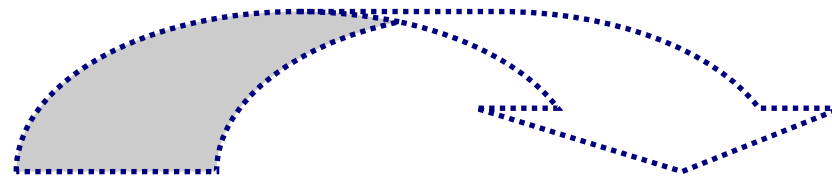
ssnip-test

- veronderstel
  - versturen SMS-berichten ca. 10% duurder
- mogelijke gevolgen
  - eindgebruikers stappen over naar e-mail of ping
    - bijv. via Blackberry of 'whatsapp'
- conclusie
  - er is wél sprake van substitutie
  - dus géén aparte SMS-productmarkt
    - maar (bijvoorbeeld) een markt voor mobiele tekst-berichten

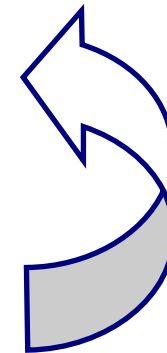
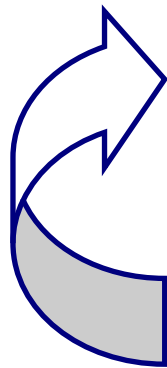
ketensubstitutie

géén substitutie

UPC

Ziggo

DiGiTenne
SLIM BEKEND

wél
substitutie

wél
substitutie

welke markten reguleren?

- aanzienlijke en niet-tijdelijke toetredingsbelemmeringen
  - structurele belemmeringen, of
  - belemmeringen ogv wet/regelgeving
- dynamische aspecten
  - neiging naar concurrentie
- algemeen mededingingsrecht niet toereikend
  - bij afwezigheid van ex ante regelgeving

cumulatief!

'drie-criteria test'

tijdshorizon

- marktafbakening vindt plaats voor de toekomst
  - anders dan in algemene mededingingsrecht
    - m.u.v. concentratietoezicht
- dus
  - rekening houden met voorzienbare economische en technologische ontwikkelingen
  - sector innoveert en convergeert voortdurend

tijdshorizon twee tot drie jaar!

CBb 28 oktober 2009 LJV BK1315 - ULL

Het College moet echter vaststellen dat het voor het [...] bestreden besluit m.b.t. [de] aanleg van en toegang tot glasvezelnetwerken op bedrijventerreinen nauwelijks concrete informatie bevat op basis waarvan de stellingen over en weer op hun economische onderbouwing kunnen worden gewogen en beoordeeld.

Daarbij merkt het College op dat onvoldoende indicatie bestaat dat het hier om een (deel)markt zou gaan die van een dermate beperkte omvang is dat deze reeds om die reden niet nader behoefde te worden onderzocht.

C. aanmerkelijke marktmacht ("AMM")

Aanwijzing AMM

- wanneer marktanalyse uitwijst dat een markt niet daadwerkelijk concurrerend is als gevolg van marktdominantie
- dan moet de NRI de marktpartij met **aanmerkelijke marktmacht (AMM)** aanwijzen
- zodat aan die partij ex ante verplichtingen kunnen worden opgelegd

Wat is AMM?

- economische machtspositie
  - economische kracht die een onderneming in staat stelt zich in belangrijke mate onafhankelijk van concurrenten, klanten en consumenten te gedragen
    - d.w.z. géén last van concurrentiedruk
- collectieve marktmacht
  - “alleen of tezamen met andere ondernemingen”

Art. 1.1, onder a, Tw

Art. 82 EG en 24 Mw

HvJEG 1978 *United Brands*

marktaandelen en AMM

- marktaandeel vijftien- tot veertig procent
  - AMM niet waarschijnlijk, maar een enkele keer wel door de Commissie vermoed
- marktaandeel ca. veertig tot vijftig procent
  - AMM is mogelijk
- marktaandelen ca. vijftig procent of meer
  - AMM aanwezig geacht, behoudens tegenbewijs

bewijslast bij OPTA

bewijslast bij
marktpartij

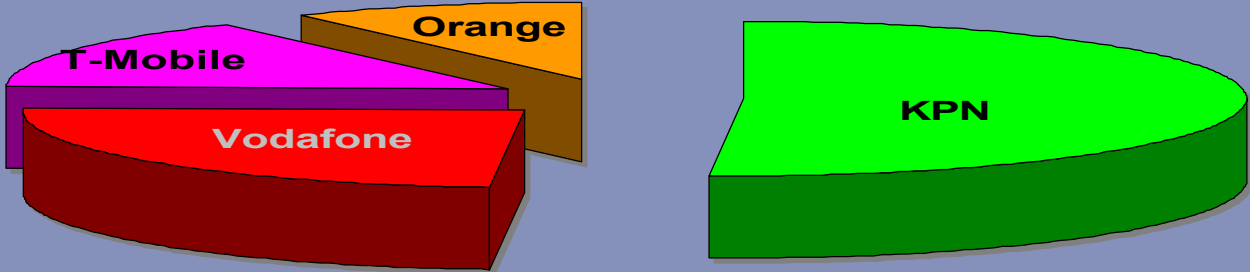
ook relevant voor AMM

- marktstructuur
  - één aanbieder met groot marktaandeel (bijv. 30-40%) vs veel kleine aanbidders
  - of...*
  - drie aanbidders met ieder vergelijkbaar markt-aandeel (33%)
- nieuwe markt
  - mobiele data diensten (3G)
- kopersmacht
  - zakelijke klanten of consumenten
- potentiële concurrentie
- beperkingen markttoegang
  - frequentievergunningen
- replicatie infrastructuur
  - aansluitnetwerk
- toegang kapitaalmarkt
- technologische voor-sprong
- enz.

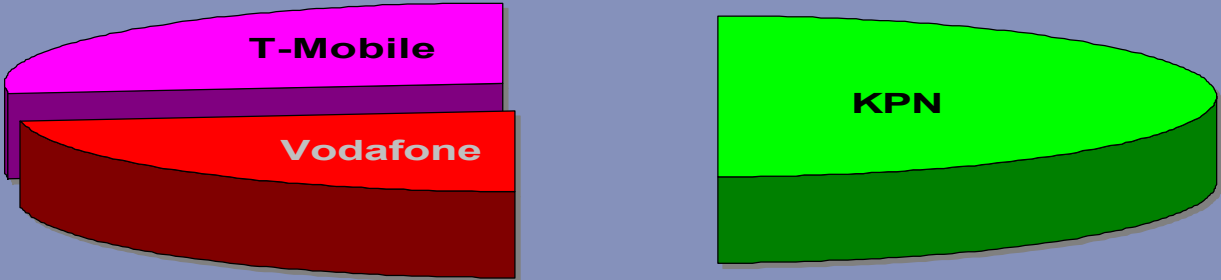

marktaandeel mobiel

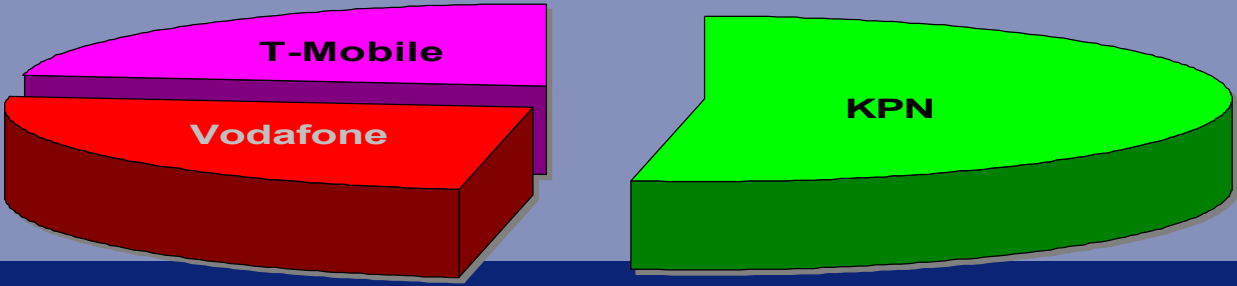
2006

2008

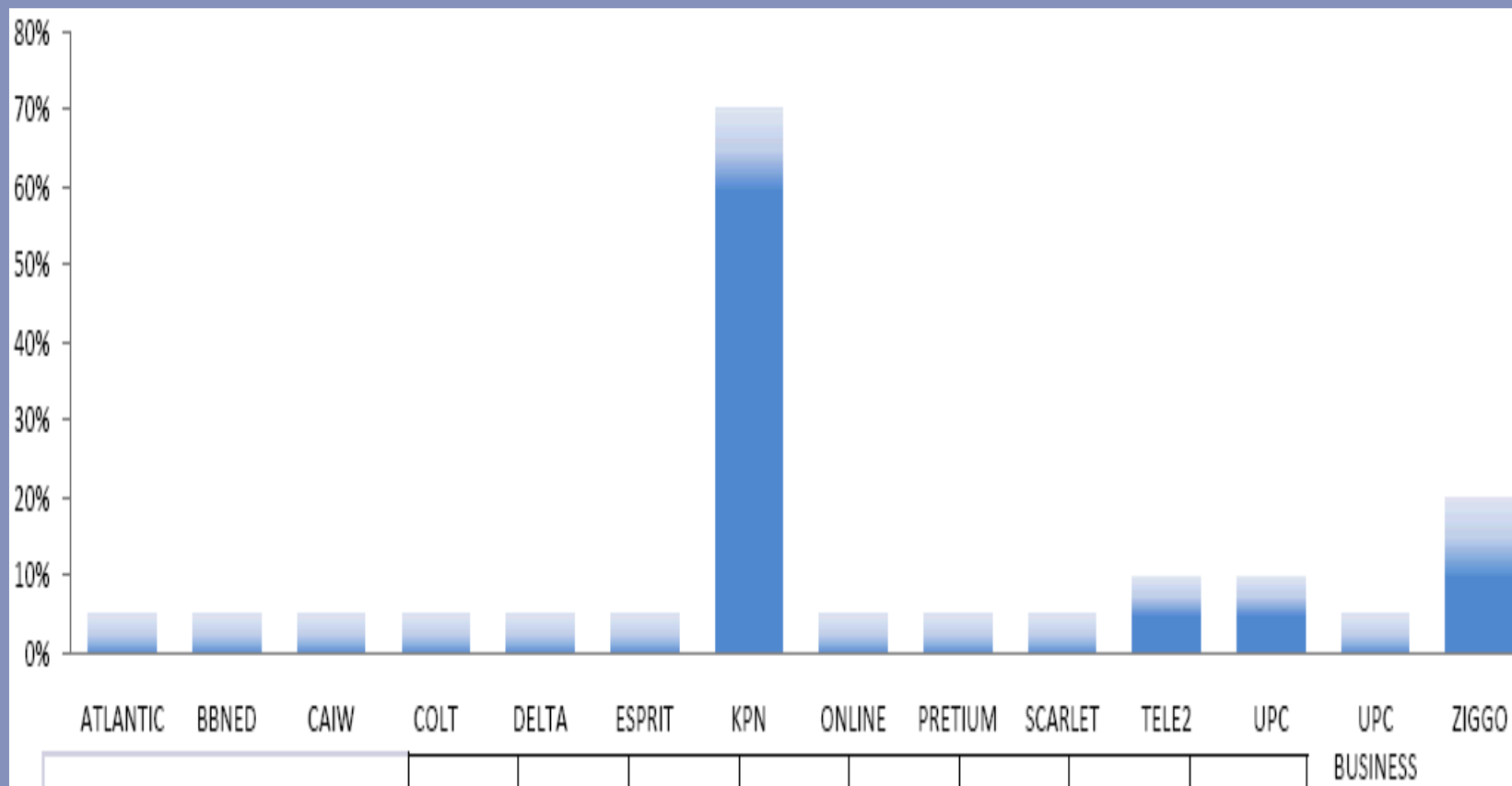

2010

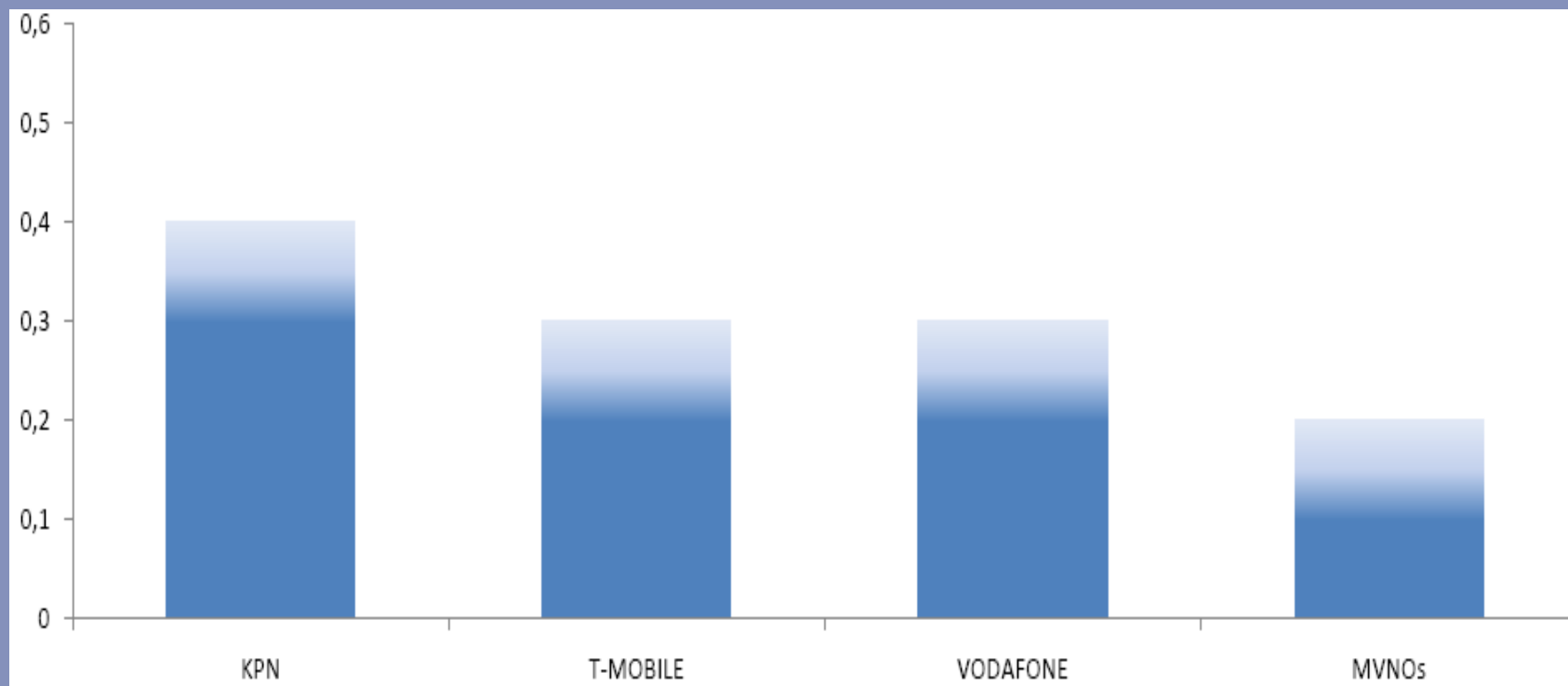
marktaandeelen vaste telefonie

Structurele marktmonitor Q3 2010

marktaandeelen (belminuten)

Structurele marktmonitor Q2 2010

12 x 6 weken
uitgesteld...!

geen nieuw
besluit!!

marktbesluit	besluit	uitspraak	resultaat
Huurlijnen	19 dec 08	13 dec 10	Beroepen gegrond, besluit vernietigd LJN: BM3159
WBT	19 dec 08	-	Beroep ingesteld, nog geen uitspraak...
Gespreksdoorgifte vast	19 dec 08	-	Beroep ingesteld, nog geen uitspraak.....
Ontbundelde toegang	19 dec 08	28 okt 09	Beroepen gegrond, besluit vernietigd LJN: BK1315
Omroepdoorgifte kabel	5 mrt 09	18 aug 10	Beroepen gegrond, besluit vernietigd LJN: BJ6753
Gespreksafgifte vast	7 juli 10	-	Beroep ingesteld, nog geen uitspraak....
Gespreksafgifte mobiel	7 juli 10	-	Beroep ingesteld, nog geen uitspraak....

nieuw besluit
27 april 2010

geen nieuw
besluit!!

D. ex ante-verplichtingen

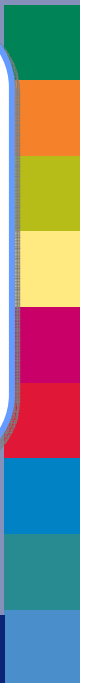

instrumenten en documenten

- ERG Common Position Remedies
  - gemeenschappelijk standpunt m.b.t. ex-ante verplichtingen
  - opgesteld i.s.m. Commissie ter ondersteuning NRI's bij opleggen passende verplichtingen
    - 1 april 2003
- OPTA CoDo Afwegingskader proportionaliteit
  - voorgenomen benadering m.b.t. opleggen verplichtingen
    - 22 december 2004
- EZ beleidsregels

"The document does not necessarily reflect the official position of the European Commission"

"informereren over de voorgenomen benadering van het College en mogelijk maken van discussie daarover"

ex ante plichten

- als een onderneming aanmerkelijke marktmacht heeft, én
- andere nationale rechtsmiddelen of algemeen mededingingsrecht ontoereikend zijn

opleggen passende ex-ante verplichtingen verplicht..?

barriers-to-entry

- toetredingsbarrières de oorzaak van meeste mededingingsproblemen in e-com markten
  - structureel
  - juridisch/regelgeving
- remedies gericht op wegnemen toetredingsbarrières

"wherever high barriers to entry exist and where the cost and demand structure is such that it supports only a limited number of firms, incumbent undertakings may have significant market power"

standard competition problems

- zeven-en-twintig mededingingsproblemen
- in vier situaties
  - (i) vertical leveraging
    - d.w.z. verticale hefboomwerking
  - (ii) horizontal leveraging
    - d.w.z. horizontale hefboomwerking
  - (iii) single market dominance
    - d.w.z. dominantie binnen één relevante markt
  - (iv) termination
    - d.w.z. afwikkeling of aflevering

Schematisch overzicht mededingingsproblemen en sommige mogelijke maatregelen

Situatie	Probleem	Mogelijke ex ante maatregel
1. Vertical leveraging	Leverings- of toegangsweigering	Toegangsverplichting; Tariefregulering wholesale
	Discriminatie; informatie achterhouden; vertraging etc.	Transparantie; Non-discriminatieverplichting
	Margin squeeze; predation	Tariefregulering wholesale; Squeeze-test Combinatorial test
2. Horizontal leveraging	Bundling/tying; Kruissubsidiëring	Ontbundeld aanbod Tariefregulering; Gescheiden boekhouding
3. Single-market dominance	Verhogen switching-kosten	Ontbundeld aanbod; Non-discriminatieverplichting;
	Predation	Transparantie Squeeze-test; Combinatorial test
	Excessieve tarieven	Tariefregulering wholesale en/of retail
4. Terminering	Te lage kwaliteit; te hoge kosten; geen innovatie etc.	Kwaliteitsregulering; Transparantie; Tariefregulering met prikkels voor investering/efficiency
	Excessieve tarieven	Toegangsverplichting; Tariefregulering wholesale; Gescheiden boekhouding
	Discriminatie	Non-discriminatieverplichting

bron OPTA Consultatiedocument Afwegingskader proportionaliteit van verplichtingen 22 dec 2004

upstream

houtzagerij

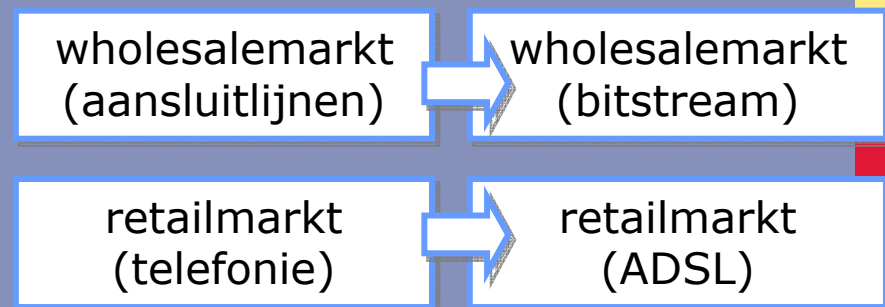

down stream

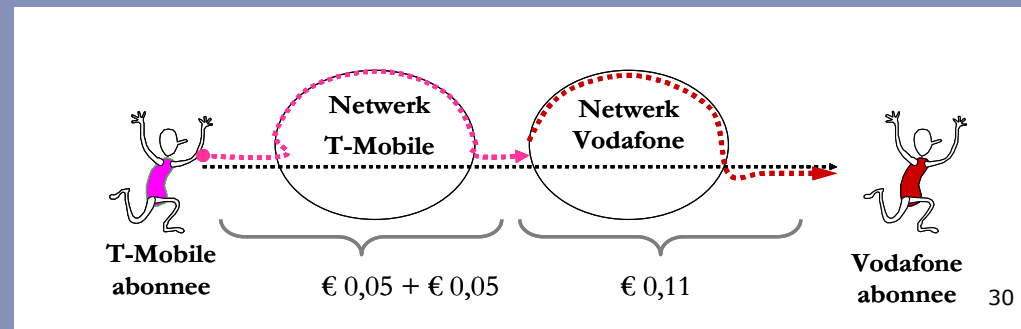
verticale en horizontale hefboom

- weigering toegang tot essentiële faciliteit t.b.v. marktpositie op downstream markt
- strategie
  - weigering toegang
  - prijsstrategieën
  - overige strategieën
    - bijv. selectief informeren
- amm in éne markt gebruiken t.b.v. marktpositie op andere markt op zelfde niveau
- strategie
  - koppelverkoop
  - kruissubsidiëring

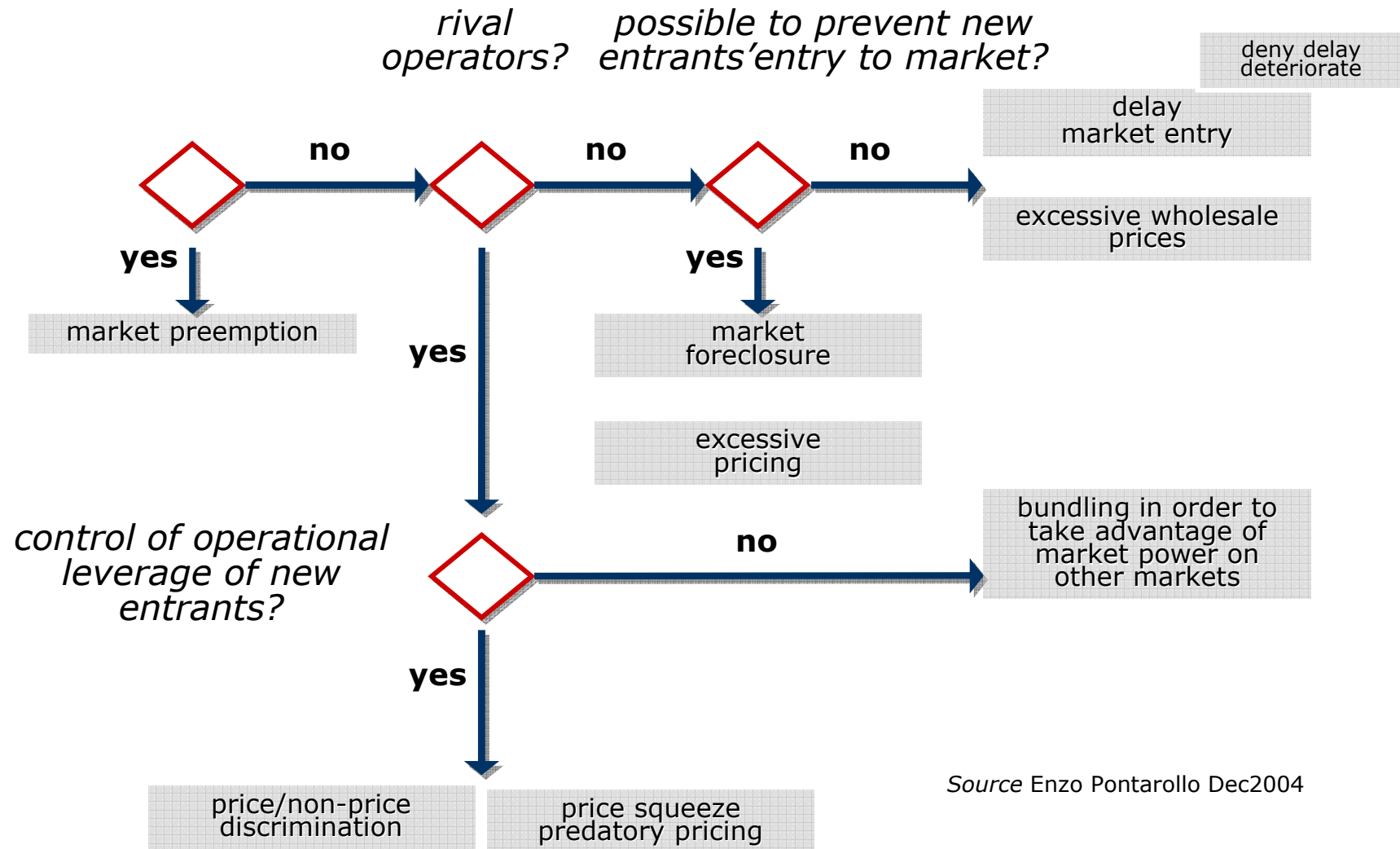

termination

- specifieke mededingingsproblemen m.b.t. afwikkeling van diensten op mobiele of vaste netwerken
  - interconnectie tussen netwerken die concurreren op retailmarkt
    - fixed-to-fixed, mobile-to-mobile
  - afwikkeling tussen netwerken die niet concurreren op retailniveau
    - fixed-to-mobile, mobile-to-fixed
- strategie
  - tacit collusion
  - excessieve prijzen
  - prijsdiscriminatie

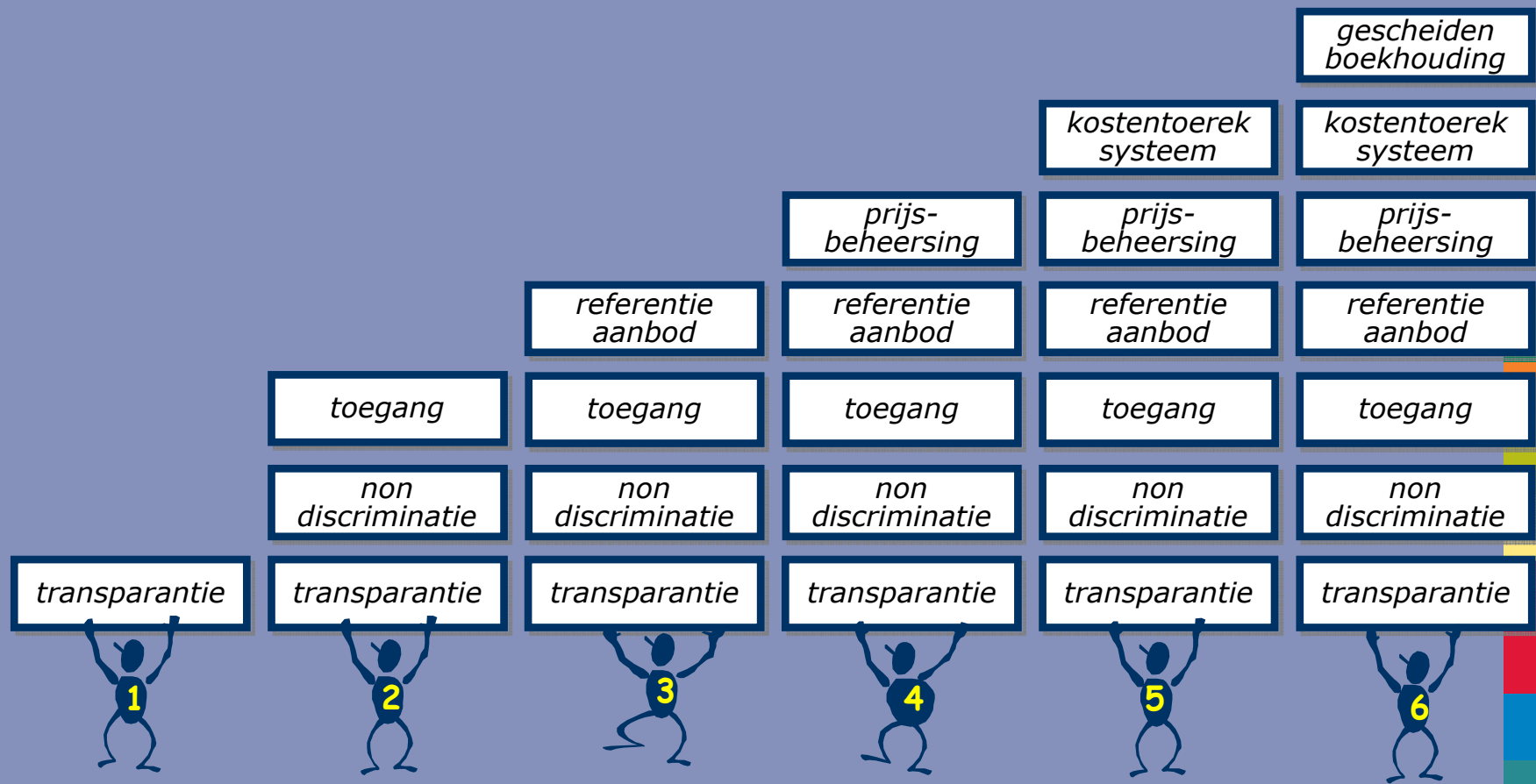

Incumbents' Strategic Behaviour in Fixed Line Communications

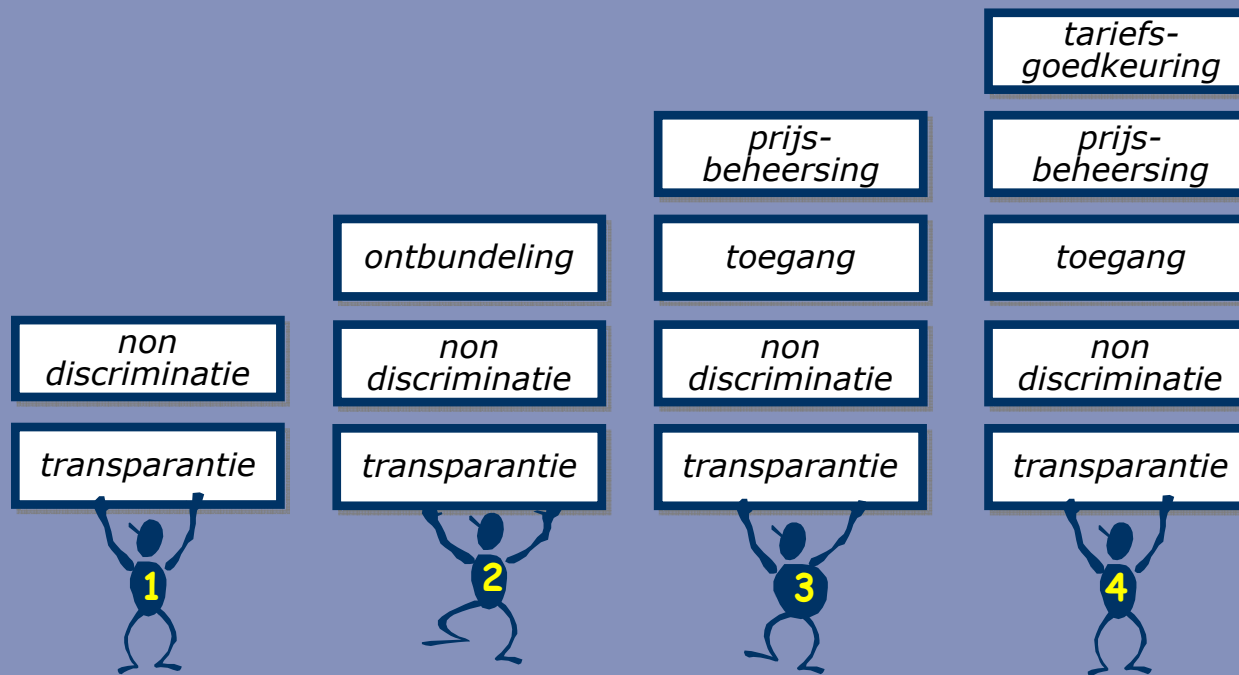

Source Enzo Pontarollo Dec2004

wholesale-verplichtingen

retail-verplichtingen

hiërarchie wettelijke doelstellingen

uitgangspunt

eindgebruikersbelangen best gediend bij effectieve marktwerking, ofwel bij duurzame concurrentie

infrastructuurconcurrentie gaat voor diensten-concurrentie want is minder kwetsbaar - en dus duurzamer

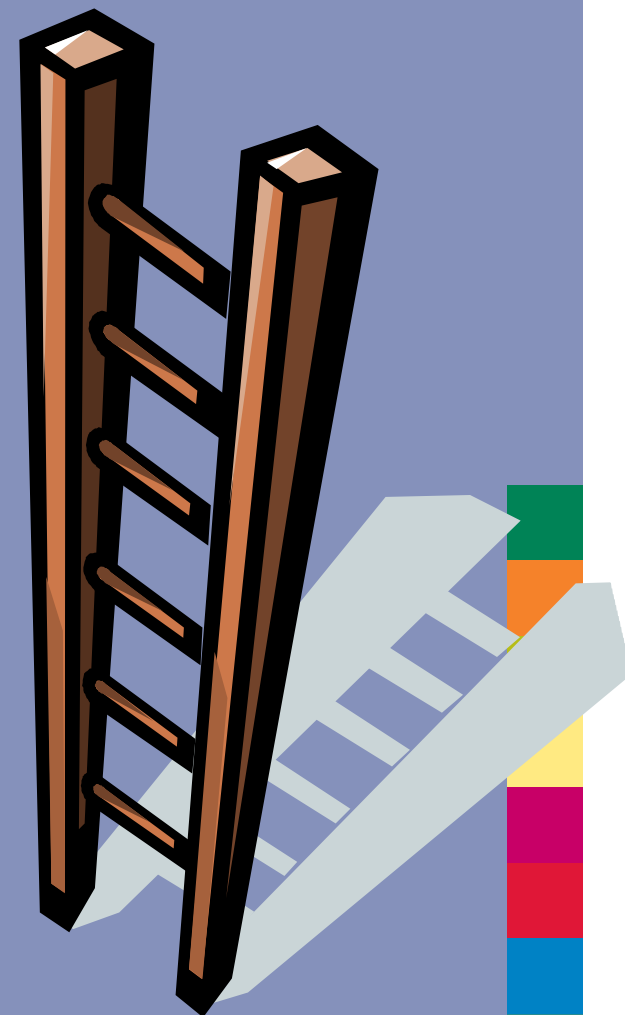
bij niet-repliceerbare infrastructuur toegangsverplichtingen t.b.v. dienstenconcurrentie (investeringsladder)

bij te weinig disciplinerende werking in aanvulling daarop ook verplichtingen ter bescherming eindgebruikers

'ladder of investment'

- bij opbouw van klantenbestand moet een nieuwe speler gebruik maken van toegangsproducten op verschillende niveaus van de waardeketen...
  - wholesale line rental
  - bitstream access
  - local loop unbundling
- om later geleidelijk een eigen infrastructuur voor aansluiting van klanten aan te kunnen leggen

toegangsverplichting (wholesale)

- redelijke verzoeken
  - onredelijke verzoeken mogen geweigerd
- toegang
  - ontbundelde toegang
    - incl. collocatie
  - kabelgoten
  - antenneopstelpunten
  - wederverkoop
  - interconnectie
  - roaming
  - enz
- passendheid
  - technische/economische haalbaarheid
    - in het licht van tempo marktontwikkeling
  - beschikbare capaciteit
  - investeringen AMM-partij
    - rekening houdend met risico's
  - concurrentie op lange termijn

CBB-uitspraken iz
gespr.afgifte, gepr.opb.
ontbundelde toegang

CBb 20 maart 2007 - gespr.afgifte

"Naar het oordeel van het College wijst KPN er terecht op dat de wetgever voor ogen staat dat een toegangsverplichting altijd wordt gespecificeerd."

(r.o. 9.18.2)

*maar op voorhand voorschrijven of uitsluiten van bepaalde vormen van toegang mag ook weer niet
(r.o. 9.5.4 gespreksopbouw)*

LJN BA4880

kostenoriëntatie (wholesale)

- tarief gebaseerd op relevante kosten en investeringen
  - vermeerderd met redelijke winstopslag
- efficiëntiekorting
  - inadequate investeringen
- price cap
  - tariefplafond
- kostentoerekening-systeem
  - om kosten inzichtelijk te maken
    - Embedded Direct Cost (“EDC”)
    - Long Run Incremental Cost (“LRIC”)
- proportionele toerekening?

Art. 6a.7
(art. 13 Toegangsrl.)

CBb-uitspraken iz AMM-
doorgifte en WLR-
tariefbesluit

CBb 11 mei 2007 gespr.afgifte vt

"OPTA [stelt] zich op het standpunt dat andere vaste aanbieders [...] een relatief gering aantal eindgebruikers hebben, zodat deze aanbieders ieder voor zich niet in staat zijn de marktwerking te verstoren door te discrimineren.

Naar het oordeel van het College stelt KPN zich terecht op het standpunt dat deze motivering voor het niet opleggen van een sectorspecifiek discriminatieverbod aan andere vaste aanbieders onvoldoende deugdelijk is.

Door de positie van andere vaste aanbieders [...] uitsluitend geïsoleerd te beschouwen, gaat OPTA voorts voorbij aan de mogelijkheid dat een groep andere vaste aanbieders onderling gunstigere afspraken maakt dan met KPN."

(r.o. 9.20.1 e.v.)

intrekking en heroverweging

- intrekken verplichtingen
  - relevante markt is daadwerkelijk concurrerend geworden, *en/of*
  - aangewezen onderneming heeft niet langer AMM, *en/of*
  - geen noodzaak meer voor verplichtingen op eindgebruikersniveau
    - er kan worden volstaan met verplichtingen op groothandelsniveau
- hoe dan ook heroverweging binnen drie jaar

Art. 6a.3 en 6a.4

E. terug- en vooruitblik

wat het heeft opgeleverd...

2005/06

twintig besluiten voor **negentien** markten
meer dan **veertig** amm-partijen aangewezen waarvan **negen** keer KPN
drie voorlopige voorzieningen en **achtenzestig** beroepen
dertig beroepen gegrond

2008/09

twaalf besluiten voor **negen** markten
vijfenveertig amm-partijen aangewezen, waarvan **zes** keer KPN
er zijn **zeven-en-veertig** beroepen ingesteld **drie..**
tot dusver ~~een~~ beroep afgerond en gegrond

do's and don't

- vooruitdenken
  - bedenkingen cq zienswijze vereist i.v.m. de onderdelenfuij
- vergaand expliciteren beroep
  - tegen marktafbakening, dominantie-analyse en/of verplichtingen
- denk aan uitvoeringsbesluiten en herstelbesluiten
  - ontbundelde aansluitlijn
  - tariefregulering
- bewijs vereist
  - empirisch en/of economisch

vernieuwd regelgevend kader

- bevoegdheid EC m.b.t. remedies
- functional separation
- bevorderen breedband
- next generation networks (NGN)
- Europese Telecom Autoriteit (BEREC)

Richtlijn 2009/140/EG
Kamerstukken II 32549

vragen?

